

*Standardi
za poboljšanje zdravstvenih
i sigurnosnih uvjeta
u ugostiteljskoj
industriji*

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za suzbijanje
zlorabe droga

Ova brošura tiskana je u sklopu projekta S.N.O.- Sigurnije noćno okruženje, 2018. godine.
Zahvaljujemo Vladi RH, Uredu za suzbijanje zlorabe droga na iskazanom interesu i financiranju svih projektnih aktivnosti.

Institut Pula

Izdavač: Institut Pula, Dobriceva 32
www.udruga-institut.hr
Sadržaj brošure isključiva je odgovornost udruge Institut Pula.

*Priručnik o
primjeni i analiza
učinkovitosti*

Institut Pula

Naslov originala:

Set of Standards to Improve the Health and Safety of Recreational Nightlife Venues- Handbook

Izdavač originala:

IREFREA - European Institute of Studies on Prevention

Sva prava pridržana

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za suzbijanje
zloporabe droga

Ova brošura tiskana je u sklopu projekta S.N.O.- Sigurnije noćno okruženje, 2018. godine.

Zahvaljujemo Vladi RH, Uredu za suzbijanje zloporabe droga na iskazanom interesu i financiranju svih projektnih aktivnosti.

Izdavač: Institut Pula, Dobricheva 32

www.udruga-institut.hr

Sadržaj brošure isključiva je odgovornost udruge Institut Pula.

Zahvala partneru na projektu: Matej Košir, Inštitut UTRIP, Slovenija, na prijnosu znanja i iskustva u području kreiranja sigurnijeg noćnog okruženja.

www.institut-utrip.si

Sadržaj

UVOD

PRVO

Uvjeti unutar objekta, 13

DRUGO

Osoblje i menadžerski faktori, 43

TREĆE

Promocije alkohola i regulacija prodaje, 56

REFERENCE, 61

LITERATURA, 66

UVOD

Da bi se osigurali dobro zdravlje i boravak u kontekstu noćnog zabavljanja, neophodno je intervenirati u procese koji utječu na pojavnost rizika. Stoga je imperativ poznavanje i učinkovito procjenjivanje faktora i mehanizama koji ih pojačavaju i smanjuju. Učinkovite mjere mogu rezultirati smanjenjem zdravstvenih i sigurnosnih rizika u takvim objektima na najmanju moguću mjeru, kao i uspješnom promocijom blagostanja posjetitelja. Međutim, kako bi se osiguralo da noćni kontekst u sebi sadrži odgovarajuće kriterije za zdravlje i sigurnost, neophodno je usklađenje mnogih čimbenika i potreba. Stoga je potrebna pojačana koordinacija među dionicima na europskoj, nacionalnoj i lokalnoj razini te između javnog i privatnog sektora.

Ovaj je priručnik rezultat evaluacije niza standarda, pripremljenih za projekt Club Health (sufinancirala ga je Europska komisija sredstvima Zdravstvenog programa 2008. – 2013.) kako bi se osigurali zdravlje i boravak u noćnim objektima za zabavu. Sve više dokaza pokazuje da određene karakteristike (npr. jeftina pića i promocije, prenapučenost, pregrijavanje te visoka razina popustljivosti) najviše doprinose nastajanju problema povezanih s alkoholom unutar i u blizini licenciranih objekata. Primijećeno je i da je razina alkoholiziranosti posjetitelja također važan faktor.

Rezultat je da menadžment i osoblje objekta mogu proaktivnim praksama doprinijeti promjeni ponašanja. Proaktivne prakse mogu uključivati sheme kao što su: i) osiguravanje fizičkih i društvenih uvjeta u objektu, ii) garancija da osoblje razumije i koristi odgovorne prakse posluživanja, iii) izbjegavanje marketinških strategija koje ohrabruju pretjerano pijenje te iv) razvijanje partnerskih strategija kako bi se smanjili incidenti povezani s alkoholom kroz, na primjer, uspostavljanje dobre komunikacije i suradnje između policije, lokalnih vlasti, agencija za javni prijevoz, zdravstvenih službi i zajednice.

Rad koji ovdje predstavljamo zamišljen je kao referentni vodič za licencirane objekte, menadžere i promotore. Za noćnu ekonomiju, prioriteti su: prestanak prodaje alkohola maloljetnicima, prestanak neodgovornog marketinga i prodajnih promocija, osiguravanje osoblja i posjetitelja te, kroz poboljšavanje javne sigurnosti, smanjenje količine neugoda za zajednicu. Ovaj referentni vodič također je namijenjen agencijama odgovornim za licenciranje i održavanje poretka. Ne postoji sveobuhvatni pristup koji bi garantirao da neće doći do zdravstvenih i sigurnosnih incidenata unutar i u blizini noćnih objekata, no postoje brojni koraci koji se mogu poduzeti kako bi se smanjila vjerojatnost takvih incidenata.

Obrazloženje

Studije faktora rizika i procedura za osiguravanje zdravlja i boravka unutar noćnih objekata za zabavu uglavnom su provedene u Australiji, Kanadi, SAD-u i Velikoj Britaniji. Cilj našeg istraživanja bio je utvrditi mogu li komponente u stručnoj literaturi identificirane kao ključni elementi biti primijenjene i na europskoj razini. Dio naše metodologije bilo je uzimanje znanstvenih, empirijskih dokaza i njihovo predstavljanje predstavnicima zabavljачke industrije kako bi se utvrdilo mišljenje provoditelja; za usporedbu su prikupljena i mišljenja drugih dionika koji rade na tome polju. Istraživanje je ciljano osmišljeno da bi se utvrdile potencijalne kulturne osjetljivosti.

Sudionici

U ispitivanju je sudjelovalo više od 75 ispitanika iz 14 različitih europskih zemalja (u rasponu od malih, srednjih i velikih gradova – svi s vrlo aktivnim noćnim životom). Oko 80 % ispitanika bili su predstavnici zabavljачke industrije (uglavnom vlasnici ili menadžeri klubova, ali su uključeni i predstavnici krovnih organizacija te promotori događanja); ostatak – 20 % bili su drugi profesionalci koji rade direktno na polju (npr. predstavnici javnog zdravstva, stvaratelji politika i predstavnici policije).

Alati za procjenu

Provedeno je opsežno istraživanje literature koje se usredotočilo na identificiranje strategija koje mogu osigurati adekvatno zdravlje i siguran boravak u zabavljачkom okruženju te najbolje (ili vrlo obećavajuće) prakse. Na temelju tih informacija, pripremljen je popis standarda podijeljen u tri glavne kategorije, s određenim brojem podgrupa (što olakšava procjenjivanje i monitoring odabranih ključnih komponenti):

1. Uvjeti u objektu
 - 1.1. Pristup i smjernice za odobravanje pristupa
 - 1.2. Unutar objekta: fizičko okruženje
 - 1.3. Unutar objekta: društveno okruženje
 - 1.4. Pravila za izlaženje
2. Osoblje i menadžerski faktori
 - 2.1. Menadžerski pristupi

- 2.2. Poslužno osoblje
- 2.3. Vratari i neposlužno zaštitarsko osoblje
- 2.4. Zabavljačko osoblje: DJ-evi i animatori
- 3. Regulacija prodaje i promocije alkohola
 - 3.1. Cijene i dostupnost
 - 3.2. Posebne promocije

Prvi stupac alata za procjenu od sudionika je tražio da: 1) izvijeste je li komponenta operativna (tj. provodi li se u njihovu objektu neovisno o tome je li obavezna ili ne), 2) izvijeste je li regulirana zakonom i 3) ako je regulirana, je li obavezna te tko kontrolira je li primijenjena.

Zatim (u sljedećim stupcima) ispitanici su zamoljeni da: i) ocijene lakoću implementacije, ii) ocijene trošak potreban za implementiranje i održavanje, iii) ocijene učinkovitost, iv) prihvatljivost (tj. je li osjetljiva naspram lokalnih kulturnih normi) te konačno v) procijene važnost kao ključni element u cijeloj strategiji (koristeći ljestvicu od 1 = najvažnije do 5 = najmanje važno).

Procjena

Pripremljen je protokol kako bi svi istražitelji mogli predstaviti projekt i pridružene alate potencijalnim informatorima te omogućiti dobivanje standardiziranih podataka. Također je pruženo vodstvo u kontaktiranju predstavnika krovnih organizacija te vlasnika i menadžera popularnih objekata na svakoj lokaciji kako bi bilo utvrđeno rašireno mišljenje na tome području; također je traženo mišljenje drugih profesionalaca na tome polju kako bi ih se moglo usporediti.

Raznolikost regulacija te brojnost i raspon uključenih agencija i/ili autoriteta u Europi uvelike varira (ponekad čak između različitih gradova ili regija u istoj zemlji), kao i uvjeti za dobivanje licence; to otežava usporedbu pravnih okvira i načina osiguravanja provedbe. Također, dovršenje i analizu upitnika dodatno je otežala familijarnost ispitanika s temom, terminologija koja je u upitniku korištena te poimanje svakog ispitanika o mjerama koje svaki termin podrazumijeva. U nekim je slučajevima to riješeno kroz naknadne intervjue i kvalitativna izvješća koja su pripremili lokalni istražitelji.

Klasifikacija komponenti

Kako bi se olakšalo shvaćanje i ukazalo na važnost različitih komponenti, uspostavili smo sljedeću klasifikaciju:

Ključne komponente	Preporučene komponente	U posebnim okolnostima
Ove su komponente označili dokazi (znanstvena literatura) i prakse (iskustvo predstavnika industrije) te su potvrđene mišljenjem drugih ključnih dionika koji su konzultirani. U priručniku su označene narančastom bojom.	Ovi elementi nisu imali dovoljno dokaza koji bi ih podržali, ali su potvrđeni u praksi. U priručniku su označeni plavom bojom.	Ove komponente nisu označene dokazima ili praksama (ili imaju kontradiktorne nalaze) te se ne primjenjuju u svim objektima. Međutim, treba ih uzeti u obzir u posebnim okolnostima. U priručniku su označene žutom bojom.

Dokazi iz literature označeni su ljestvicom: *** ako su konzistentni te prema * ako su slabi ili s ? ako su kontradiktorni, → nepostojeći. Prakse iz iskustava predstavnika industrije također su rangirane (od 1 = najvažnije, do 5 = najmanje važno).

Nalazi

Vrlo je važno istaknuti da su, prema rezultatima istraživanja, predstavnici industrije potpuno svjesni komponenti koje literatura identificira ključnima te se čini da se slažu sa zahtjevima i procedurama. Jedna od hipoteza istraživanja bila je da će biti razlika u prihvaćanju zbog kulturnih osjetljivosti u različitim zemljama; međutim, nisu primijećena veća odstupanja što se tiče ključnih faktora.

Većina predstavnika industrije iskazala je visoku razinu povinovnja na operativnoj razini, ali su izrazili sumnje po pitanju daljnje regulacije elemenata koji još nisu uvjet za licenciranje ili koji se trenutno ne provode. Predstavnici industrije izjavili su da, što se tiče objekta, više preferiraju vodstvo od kontrole provedbe. Nadalje, neki od njih – koji su izjavili da se slažu s procedurama, ali ne žele da budu obavezne – također su izjavili da koriste provedbu kao način „izdvajanja“ kako bi se razlikovali od potencijalne konkurencije. Drugim

riječima, kvaliteta je dodana vrijednost koja se koristi kao strategija marketinga. Predstavnici industrije strahovali su da bi daljnja regulacija značila dodatne prepreke u svakodnevnom upravljanju: dodatnu „papirologiju“ i povećanje u troškovima poslovanja. Međutim, implementirane sheme suradnje na razini zajednice između licenciranih trgovaca i drugih ključnih dionika pokazale su se učinkovitim metodom smanjivanja neugoda i kriminala, kao i povećanja profitabilnosti posla i opće privlačnosti područja.

Preferiranje regulacije nad vodstvom primijećeno je u istočnoeuropskim zemljama. Ovo bi moglo biti zbog prisutnosti ilegalnih ili tajnih operacija (kako su istaknuli neki informatori) koje ne poštuju pravila te postaju nepoštena konkurencija. U nekim slučajevima, ove operacije vode se iz stanova ili zgrada koje nisu ciljano dizajnirane i nisu u skladu sa zdravstvenim i sigurnosnim propisima.

Sudjelovanje osoblja i uprave temeljno je za osiguravanje dobrog zdravlja i sigurnog boravka u objektima za noćnu zabavu. Postotak operativnih praksi koje su iskazali sudionici iz industrije bio je vrlo visok i većinu su operacija označili ključnima. Međutim, rezultati upitnika iz obuke osoblja i menadžmenta značajno su varirali ovisno o zemlji, pa čak i pojedinom objektu. Nepodudaranja i nedosljedno ocjenjivanje u području „regulacije i kontrole provedbe“, „lakoće (ili teškoće) implementacije“ i „učinkovitosti i troška“, čini se da upućuju na vrlo različite pristupe (ovisno o menadžmentu objekta). Predstavnici industrije slažu se da su odgovorno služenje pića (RBS) i obuka osoblja važni, ali su izrazili preferencu da oni ne postanu uvjet za dobivanje licence. Činjenica da se u nekim slučajevima obučava „unutar kuće“ (bez ikakvog vanjskog doprinosa/nadgledanja) te da je ona nisko ocijenjena kao ključna komponenta, može indicirati da obuka uključuje (ili je čak dominantno njima obilježena) strategije posluživanja pića i marketinga koje nisu u skladu s odgovornim praksama posluživanja. Isti trend (tj. loše vođena obuka) postoji u obuci vratara i zaštitarskog osoblja.

Uprava i osoblje trebali bi biti osnaženi vještinama i sposobnostima učinkovitog interveniranja u svakoj problematičnoj situaciji koja bi mogla nastati. Obuka bi trebala biti pružena menadžerima, vlasnicima/promotorima, poslužnom osoblju (uključujući poslužitelje, skupljače čaša te osoblje u toaletu i garderobi), vratarima i zaštitarima, DJ-evima te zabavljačkom osoblju (kao što su to modeli i animatori). Sveobuhvatna obuka za sve osoblje unutar noćnog

objekta pomoći će u osiguravanju da su dobro koordinirani i spremni djelovati s jasnim planom u kreiranju „okruženja nižeg rizika“. Ovaj „priručnik za obuku osoblja u noćnim objektima“ razvijen je unutar projekta Club Health.

Neujednačenost naših rezultata često je uočena pri procjeni odgovora ispitanika na pitanje o „cijeni i dostupnosti“ (npr. restrikcije radnog vremena/koncentracije prodavaonica). Dok su neki ispitanici svjesni da „cijene i dostupnost“ posjeduju kapacitet za preuzimanje glavne uloge u smislu prevencije rizika, ispitanici su na pitanje odgovorili na toliko različite načine da je pitanje postalo neupotrebljivo; stoga su odgovori postali nevažni. Također, u većini slučajeva, odgovori na pitanje o strategiji određivanja cijena u lokalu izgleda da se odnose na strategiju cijena i promocija postavljenih unutar kuće koje su određene prema zahtjevima kompanije, lanca i/ili proizvođača pića te ne impliciraju nužno postojanje politika da se namjerno povećaju cijene alkoholnih, a smanje cijene bezalkoholnih pića (što je dobra strategija za smanjenje i preveniranje problema povezanih s alkoholom).

Zaključci

Ovo je inovativna studija koja na europskoj razini uspoređuje znanstvene nalaze s operativnim iskustvom. U 14 zemalja članica provedena je procjena standarda za poboljšanje zdravlja i sigurnosti u kontekstu noćnog života. Rezultati pokazuju da je većina predstavnika zabavnog noćnog života svjesna izazova koje ističe znanstvena literatura i spremni su pomoći u njihovoj prevenciji; ovaj trend nije pokazao značajne razlike među zemljama. Međutim, tek je nekoliko zemalja već reguliralo većinu ključnih komponenti istaknutih u ovoj studiji.

Većina predstavnika industrije iskazuje visoku stopu usuglašenosti na operativnoj razini, ali izražava sumnje o daljnjoj regulaciji te se boji da će ona povećati „papirologiju“ i troškove. Činjenica da većina ispitanika upravlja dobro održavanim, popularnim lokalima mogla bi objasniti zašto ne smatraju da je potrebno veće uvjetovanje ili kontrola provedbe zakona. Kao što smo prije komentirali, neki operateri koriste kvalitetu u poslovanju kao dodatnu vrijednost pri marketingu svoje lokacije, ali se također može primijetiti da će u nekim slučajevima „nepoštena konkurencija“ pobijediti ovakvu strategiju. Preostaje pitanje kako garantirati dosljednost u komponentama i procedurama unutar objekta ako su one postavljene samo na operativnoj razini. Iskustva u

zemljama koje su razvile regulativu pokazuju da lokali moraju dati dokaze (tj. dokumente) o provedenim obukama i implementiranim strategijama da bi ishodovali certifikate od tijela za licenciranje, što istovremeno osigurava uvođenje standarda kvalitete.

Standardi su općenito prihvaćeni principi ili sklopovi pravila unutar kojih se pohranjuje stručno znanje. Naša procjena pokazuje da se u većini slučajeva dokazi iz znanstvenih studija i praktično iskustvo slažu po pitanju ključnih komponenti dobrih smjernica. Međutim, literatura također pokazuje da dobrovoljne politike, ako nisu obavezne ili spojene s nadgledanjem provedbe, nisu vrlo učinkovite. Stoga bi reguliranje i obavezno provođenje nekih komponenti koje ističu i znanstvena literatura i predstavnici industrije noćnog života trebali biti prioritet kako bi se osigurala homogenost u praksama koje rade na dostizanju bolje razine zdravlja i sigurnosti u objektima noćnog života.

Zahvale

Najprije bismo željeli zahvaliti svim predstavnicima industrije i ostalim ključnim dionicima koji su sudjelovali u projektu. Zahvaljujemo im na uloženom vremenu i ustrajnosti, potrebnima za prolazak kroz upitnik širokoga raspona i dugog popisa karakteristika koje je trebalo evaluirati. Bez njihova doprinosa ovaj rad ne bi bio moguć.

Posebno zahvaljujemo Karen Hughes i Marku Bellisu (LJMU), Johanni Gripenberg Abdon (STAD), Alexanderu Hirschfeldu i Andrewu Newtonu (University of Huddersfield), Luci Fornariju (Ala Milano Onlus) i Giovanniju Aresiju (Universita Cattolica del Sacro Cuore) za njihov doprinos, sugestije i podijeljenu ekspertizu na ovom polju.

I na kraju, ali ne manje važno, željeli bismo izraziti svoju zahvalnost Mateju Koširu (UTRIP Institut), koordinatoru ovog projekta, te svim partnerima u Club Health projektu¹ koji su omogućili prikupljanje ovih podataka i promociju standarda u industriji. Bez njihova doprinosa ovo istraživanje ne bi bilo moguće.

Struktura tablice i korištena terminologija

Klasifikacija komponenti		Club Health nalazi i drugi komentari		Povezane prakse
Dokazi + ocjena dionika				Intervencije (evaluirane ili ne) koje mogu biti korisne u pristupu ovome području
Ključna komponenta	Signalizirano literaturom i praksom			
Preporučena komponenta	Nedovoljno dokaza, ali potvrđeno u praksi			
U posebnim okolnostima	Nije signalizirano ni praksom, ili se ne može primijeniti u svim objektima			
Dokazi		Ocjena		
Znanstvena literatura iz prethodnih istraživanja		Postotak ispitanika koji su predmet ocijenili kao:	Važno	
Konzistentno	***		Neutralno	
Dobro	**		Nevažno/ jedva da je važno	
Loše	*			
Kontradiktorno ili nedostaje	?			

Uvjeti unutar objekta

1.1 Ulaz i osiguranje pri pristupu

Dva glavna cilja su osiguravanje da osobe ispod dobne granice za ulaz ne dobiju pristup lokalima te prevencija nereda i kriminala kako bi se zaštitila javnost. Trebalo bi slijediti određene procedure da bi se garantirala visoka razina zdravlja i sigurnosti, kao što su:

- i) kontroliranje dobi kako bi se prevenirao ulaz maloljetnim osobama,*
- ii) zabrana ulaza osobama koje mogu biti konfliktne i/ili posjeduju drogu ili oružje, i*
- iii) informiranje klijenata o kućnom redu,*
- iv) izbjegavanje prenapučenosti i*
- v) nadgledanje ljudi u redovima i onih koji se okupljaju izvan objekta kako bi se izbjegli sukobi i javni neredi.*

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari	Povezane prakse
	<p>Provjera maloljetnika Opis: provjera identifikacijskih dokumenata kako bi se spriječio ulaz maloljetnicima.</p>	<p>Trebale bi se provoditi obavezne provjere kako bi se spriječila prodaja alkohola maloljetnicima. Iako ju je 86 % predstavnika industrije ocijenilo kao jednu od najvažnijih komponenti (i kategoriziralo kao „lako primjenjivu“ i „troškovno nezahtjevnju“), a dobna granica regulirana je zakonom u svim zemljama gdje je istraživanje provedeno, samo 68,4 % zemalja provodi provjere dobi na operativnoj razini. Najčešći izgovor je nedostatak potrebe jer ciljaju na stariju populaciju. Široko je prepoznato da je bez identifikacijskih dokumenata dob žena teže procijeniti od dobi muškaraca. Sve osoblje trebalo bi sudjelovati u identificiranju maloljetnih posjetitelja kako bi se uskratila usluga onima koji nisu zaustavljeni na ulazu². U nekim objektima instalirani su podatkovni sustavi za elektroničko skeniranje. Za ulaz u objekt, posjetitelji trebaju pokazati osobnu iskaznicu koja se skenira i provjerava kako bi se potvrdio njihov identitet³.</p>	<p>Program zajednice za prevenciju alkohola (dio STAD projekta).</p> <p>U Velikoj Britaniji postoje inicijative koje promovira industrija alkohola, kao što su „Challenge 21“, „Challenge 25“ i „PASS“. Međutim, rezultati još nisu prošli pažljivu evaluaciju.</p>
	Dokazi	Ocjena	
	***	Vrlo/dosta važno	85,7 %

KLJUČNE KOMPONENTE		Neutralno	8,6 %		
		Nevažno/ jedva da je važno	5,7%		
	Ograničavanje broja posjetitelja Opis: Osiguravanje da nije prijedn opći kapacitet objekta te izbjegavanje prenapučenosti.	Iako maksimalni kapacitet objekta određuju relevantne vlasti te se objekti sukladno tome i opremaju, 70 % ispitanika ocijenilo je ovo važnim, ali samo 68,4 % predstavnika industrije to provodi na operativnoj razini, uglavnom tvrdeći da je implementacija zahtjevna (69 %) ⁴ . Nasilno ponašanje je u više studija povezano s prenapučenosti. Stoga je važno koristiti pouzdanu metodu brojanja klijenata u objektu. Metode za izbjegavanje prenapučenosti uključuju sustave elektroničkih satova, brojača i blagajni, kao i sofisticirane elektroničke naprave koje mogu potvrditi dob ili prijašnji dosje klijenata.		Best Bar None nagrađena shema je operativna u 67 gradova u VB u svrhu izgradnje dobrih praksi. Rezultati još nisu evaluirani. http://www.bb nuk.com	
	Dokazi	Ocjena			
	***	Vrlo/dosta važno	71,0 %		
		Neutralno	18,8 %		
Nevažno/ jedva da je važno		10,2 %			

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari		Povezane prakse
	<p>Provjere alkoholiziranosti i korištenja droga</p> <p>Opis: sprečavanje ulaza osobama pod utjecajem droga i alkohola. Sprečavanje korištenja i prodaje droga u objektu ili u njegovoj blizini.</p>	<p>Osobe pod utjecajem droga ili alkohola češće će prouzročiti incidente. Dobro obučeni tim profesionalnog osoblja na ulazu može biti ekstremno učinkovit u uočavanju posjetitelja pod utjecajem droga ili alkohola, preveniranju prodaje droge i svih povezanih problema; također jasno pokazuje da lokal neće dozvoliti nelegalno ili neprimjereno ponašanje. Iako je 74,1 % predstavnika industrije izjavilo da se provjere alkoholiziranosti ili utjecaja droga provode u njihovim objektima, 90,9 % drugih dionika tvrdi da ih industrija ne provodi na adekvatan način. Ovo sugerira da je teško uspješno procijeniti razinu alkoholiziranosti ili utjecaja droga u potencijalnih klijenata ako osoblje na ulazu nije dobro educirano.</p>		<p>Program zajednice za prevenciju alkohola (dio STAD projekta).</p> <p>The British Beer and Pub Association (BBPA) izdao je vodič za rješavanje incidenata:</p> <p>http://www.nationalpubwatch.org.uk/wp-content/uploads/2017/04/managing-safety-in-bars-clubs-pubs-final-pdf.pdf</p>
	Dokazi	Ocjena		
	***	Vrlo/dosta važno	85,7 %	
		Neutralno	10,0 %	
Nevažno/jedva da je važno		4,3 %		

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari	Povezane prakse
	<p>Table s kućnim redom</p> <p>Opis: posjetitelji bi unaprijed trebali biti informirani o pravilima ponašanja u objektu (maloljetničko pijenje, dobna granica, pravila odijevanja, pravila o posluživanju alkoholiziranih posjetitelja itd.).</p> <p>Table s kućnim redom će spriječiti određeni dio frustracije u slučaju zabrane ulaska posjetiteljima koji su čekali u redu na ulazu.</p>	<p>Iako table s kućnim redom u većini gradova/ područja nisu obavezne za izdavanje licence, većina ih lokala koristi. 78,9 % predstavnika industrije izjavilo je da ih primjenjuje u svojim objektima (lako su primjenjive, financijski nezahtjevne, vrlo učinkovite).</p> <p>Kućna pravila, zajedno s drugim procesima odabira, koriste se da bi se identificirala i odabrala ciljana klijentela i uskratilo ulaz onim osobama koje se smatraju neprikladnima⁵.</p>	<p>National Pubwatch vodič za dobre prakse</p> <p>http://www.nationalpubwatch.org.uk/index.php</p>
	Dokazi	Ocjena	
**	Vrlo/dosta važno	52,9 %	
	Neutralno	27,9 %	
	Nevažno/ jedva da je važno	19,2 %	

PREPORUČENE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari		Povezane prakse
	CCTV monitoring Opis: sustavi interne televizije (CCTV – Closed Circuit TV) povećavaju osjećaj sigurnosti i kontrole među posjetiteljima.	CCTV može biti učinkovit faktor obeshrabrivanja. Posebno je koristan u pokrivanju ulaza i odvojenih područja objekta te može spriječiti prodaju ili korištenje droge, kao i probleme s agresijom. 70 % ispitanih predstavnika industrije koristi CCTV nadgledanje. Literatura pokazuje da neki klijenti CCTV vide kao iskazivanje društvene odgovornosti, dok drugi mogu smatrati da im je narušena privatnost. U našem istraživanju, samo je 14,5 % predstavnika industrije izjavilo da se radi o vrlo osjetljivoj stavci koja nije dobro prihvaćena (od toga, 18 % ostalih dionika).		Programi Security Industry (SIA) dostupni su CCTV operaterima u Velikoj Britaniji. Radi se o obuci za upravljanje sustavima prema najnovijim britanskim industrijskim standardima (BS).
	Dokazi	Ocjena		
	*	Vrlo/dosta važno	52,4 %	
		Neutralno	27,0 %	
Nevažno/ jedva da je važno		20,6 %		
Nadgledanje ljudi u redu (čekanje u redu) Opis: informiranje ljudi o predviđenom	Osoblje na ulazu koje informira posjetitelje iskazuje brigu za njih, što im povećava autoritet, smanjuje frustraciju i omogućava osoblju		Security Industry Authority (SIA) trening-programi u Velikoj Britaniji za osoblje na ulazu i zaštitare.	

PREPORUČENE KOMPONENTE	trajanju čekanja i izbjegavanje preskakanja reda.	da procijene izgled svojih klijenata. Oko 65 % ispitanih predstavnika industrije nadzire ljude koji čekaju u redovima u njihovim objektima jer to predstavlja mali dodatni izdatak i povećava sigurnost; iako se ne smatra ključnim elementom. Nedavno istraživanje pokazalo je da se redovi pred ulazom mogu koristiti kao marketinška strategija (znak popularnosti i prestiža lokacije). U nekim slučajevima, osoblju na ulazu bilo je naloženo klijente prisiljavati na čekanje ⁶ .		
	Dokazi	Ocjena		
	*	Vrlo/dosta važno	35,8 %	
		Neutralno	34,3 %	
Nevažno/ jedva da je važno		29,9 %		
Nadgledanje ljudi koji se okupljaju izvan objekta Opis: da bi se procijenio potencijal za nevolje.	Parkirališta i okolna područja trebala bi se kontrolirati da bi se otkrilo korištenje/prodaja droge među potencijalnim klijentima te da se otkriju potencijalni posjetitelji rizičnog ponašanja. 63,8% pripadnika industrije koji su sudjelovali u ovoj studiji izjavilo je da		Security Industry Authority (SIA) trening- programi u Velikoj Britaniji za osoblje na ulazu i zaštitare.	

PREPORUČENE KOMPONENTE		nadziru osobe koje se okupljaju izvan njihova objekta. Činjenica da u većini slučajeva to ocjenjuju lako primjenjivim i financijski nezahtjevnim ili umjereno zahtjevnim može indicirati da pri tome ne provode specifične procedure ili da nisu kreirali zajedničke protokole s policijom i/ili drugim dionicima.			
	Dokazi	Ocjena			
	*	Vrlo/dosta važno	33,9 %		
		Neutralno	34,3 %		
		Nevažno/jedva da je važno	29,9 %		
Cijena ulaznice Opis: naplata ulaza da bi se izbjeglo „skakanje“ između lokala.	Naplata ulaza primarno se koristi kao marketinška strategija koja može varirati ovisno o noći, tipu i/ili veličini lokala; također uvelike varira ovisno o zemlji. Većina ispitanih predstavnika industrije nije ovo smatrala prevencijskom strategijom. Unatoč tome, 63,8 % obavijestilo nas je da naplaćuju ulaz u svoj objekt. „Skakanje“ između lokala moralo bi se izbjegavati, pogotovo pred vrijeme zatvaranja kad je veća razina opijenosti ⁷ .				

	Dokazi	Ocjena	
	*	Vrlo/dosta važno	65,6 %
		Neutralno	9,4 %
		Nevažno/jedva da je važno	25,0 %

U POSEBNIM OKOLNOSTIMA	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari	Povezane prakse
	<p>Provjere oružja Opis: da bi se spriječio ulaz osobama koje nose oružje. Da bi se izbjegla eskalacija nasilja ako dođe do incidenta.</p>	<p>Lokali bi trebali uvesti jasne procedure da bi se izbjeglo unošenje oružja u objekt; također treba razviti i diseminirati procedure za zahtijevanje policijskih intervencija. Iako nisu standardizirane, provjere oružja provode se u 47,7 % objekata intervjuiranih predstavnika industrije. U nekim su slučajevima provjere usko povezane s vrstom glazbene scene te se provode samo u određenim noćima (npr. hip-hop noći). Među onim lokalima koji ih provode, samo 10,8 % ispitanika označilo ih je vrlo osjetljivim elementom (niska prihvatljivost), dok je među onima koji ih ne provode taj postotak viši (26,2 %). Neki ispitanici smatraju da provjere oružja povećavaju opći osjećaj sigurnosti među posjetiteljima zabava.</p>	<p>U Portugalu, nova regulativa obvezuje upotrebu detektora metala na ulazu u disko ili noćni klub.</p>

U POSEBNIM OKOLNOSTIMA	Dokazi	Ocjena	
	*	Vrlo/dosta važno	69,3 %
		Neutralno	13,8 %
		Nevažno/jedva da je važno	16,9 %
	Izbjegavanje posebnih propusnica Opis: ne iskazujte favoritizam prema određenim osobama.	Neke studije pokazuju da se ne bi trebale naglašavati razlike jer neki posjetitelji koji mogu osjećati da su lošije tretirani postaju manje suradnički raspoloženi prema osoblju ⁸ . Posebne propusnice 65,8 % ispitanih predstavnika industrije koristi kao marketinšku strategiju kako bi izabrali klijentelu i izbjegli sukobe.	
	Dokazi	Ocjena	
	*	Vrlo/dosta važno	33,3 %
		Neutralno	20,0 %
		Nevažno/jedva da je važno	46,7 %

1.2 Unutar objekta: fizičko okruženje

Tlocrt i dizajn objekta trebali bi smanjiti rizik od nereda i kriminala tako što će dozvoljavati neometano kretanje klijenata (npr. izbjegavanje uskih prolaza i skrivenih područja) te ograničavati ili eliminirati pretjerano zagrijavanje i zadimljenost. Također, trebale bi se uvesti procedure za održavanje objekta čistim od prolivenog pića i drugih opasnosti kako bi se izbjegle nesreće i prisutnost potencijalnog oružja.

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari	Povezane prakse
	<p>Temperatura i ventilacija u prostoriji</p> <p>Opis: kontroliranje temperature u prostoriji i ventilacije da bi se izbjeglo pregrijavanje i zadimljena atmosfera.</p>	<p>U većini zemalja gdje je istraživanje provedeno, postoje ili odijeljeni prostori za pušenje ili pušenje u objektu nije dozvoljeno. Dokazano je da pregrijavanje i zadimljene atmosfere iritiraju ljude te su skloniji agresivno odgovoriti na provokacije⁹.</p> <p>Iako je održavanje temperature u prostoriji i ventilacije skupo, 77,9 % predstavnika industrije izjavilo je da ga obavezno provode na operativnoj razini jer je također visoko učinkovito te ga ocjenjuju ključnim elementom za osiguravanje dobrog zdravlja i boravka unutar njihova objekta.</p>	<p>Brošura „Sigurniji barovi. Procjenjivanje i smanjivanje rizika od nasilja“, dio Safer Bars programa, uključuje upitnik za evaluaciju tlocrta i fizičke ugone u objektu te sigurnosti posjetitelja, kao i upute kako ih poboljšati.</p> <p>Best Bar None nagrađena shema je operativna u 67 gradova u VB u svrhu izgradnje dobrih praksi. Rezultati još nisu evaluirani.</p> <p>http://www.bbduk.com</p>

	Dokazi		Ocjena	
	***	Vrlo/dosta važno	73,1 %	
		Neutralno	20,9 %	
		Nevažno/ jedva da je važno	6,0 %	
KLJUČNE KOMPONENTE	<p>Čišćenje prolivenog pića, slomljenog stakla i drugih opasnosti Opis: sprečavanje klizavosti podova zbog prolivenog pića, ili drugih opasnosti.</p>		<p>Čišćenje prolivenog pića i drugih opasnosti na redovnoj razini unutar objekata smanjuje ozljeđivanje kao posljedicu pada zbog klizavog poda, kao i posjekotina nastalih zbog razbijenog stakla.</p> <p>96,4 % predstavnika industrije izjavilo je da ovo čini redovno, na operativnoj razini. Oko 88 % ovo je ocijenilo ključnom komponentom za osiguravanje dobrog zdravlja i boravka posjetitelja. Posebna pozornost trebala bi se posvetiti u okruženjima gdje se koriste plastične čaše, jer se one lakše odbacuju¹⁰, što povećava klizavost poda i količinu smeća i dovodi do povećane okolišne neugode (environmental discomfort), koja je dokazani prediktor za nasilne nered.</p>	
	Dokazi		Ocjena	
	***	Vrlo/dosta važno	88,4 %	

KLJUČNE KOMPONENTE		Neutralno	8,7 %	
		Nevažno/ jedva da je važno	2,9 %	
	Uklanjanje praznih čaša i boca Opis: zapošljavanje osoba za uklanjanje stakla kako bi se spriječilo njegovo nakupljanje.	Neredovito raščišćavanje površina u baru rezultira dostupnošću potencijalnog oružja koje može povećati rizik od ozljede. 94,4 % predstavnika industrije izjavilo je da je u njihovim lokalima uklanjanje praznih čaša i boca redovna procedura za izbjegavanje potencijalnih ozljeda; gotovo je 70 % svih dionika ovo ocijenilo ključnom komponentom za osiguravanje dobrog zdravlja i standarda sigurnosti.		
	Dokazi	Ocjena		
	**	Vrlo/dosta važno	68,6 %	
		Neutralno	18,5 %	
		Nevažno/ jedva da je važno	12,9 %	
Tlocrt i dizajn Opis: objekti bi trebali biti posebno dizajnirani da bi dozvoljavali neometano	Prepreke koje umanjuju pokretljivost ili nepogodan prilaz uslugama mogu uvećati razine nasilja zbog neposrednoga kontakta ili natjecanja za usluge/pristup. Među ispitanim			

KLJUČNE KOMPONENTE	<p>kretanje posjetitelja kroz izbjegavanje uskih prolaza i skrivenih područja kako bi se stvorili sigurni uvjeti za slučaj evakuacije</p>	<p>predstavnicima industrije, 73,1 % izjavilo je da su njihovi lokali dizajnirani prema zdravstvenim i sigurnosnim smjernicama; unatoč visokim troškovima i teškoćama s implementacijom. Da bi se izbjegla lokalizirana prenapučenost, posebna pažnja trebala bi se obratiti na bar (šank), toalete i garderobe, kao i stubišta, hodnike i prolaze. Trebalo bi postaviti znakove zabrane pristupa potencijalno opasnim mjestima i jasno označiti izlaze u slučaju nužde. Također treba izbjegavati mračna i skrivena područja ili ih treba kontrolirati putem CCTV-a jer ona omogućavaju anonimnost i olakšavaju zastranjivanje u ponašanju¹¹.</p>	
	Dokazi	Ocjena	
	**	Vrlo/dosta važno	62,8 %
		Neutralno	25,7 %
Nevažno/ jedva da je važno		11,5 %	
	<p>Nasumična provjera toaleta Opis: da bi se izbjeglo nelegalno ponašanje ili</p>	<p>U nekim zemljama zaštitarima nije dozvoljeno pretraživanje kabina s WC školjkama. Neki lokali koriste druge</p>	

KLJUČNE KOMPONENTE	prodaja droge.	Neki lokali koriste druge strategije kao što je postavljanje osoblja u toalet da bi se posjetitelje odvratilo od korištenja i prodaje droge. 89,3 % predstavnika industrije izjavilo je da provode nasumične provjere toaleta na operativnoj razini; 63,2 % ovo je ocijenilo ključnim elementom, iako ih je 47,1 % njih ocijenilo kao osjetljivu stavku koja se teško prihvaća. Također je vrijedno primijetiti da ih je gotovo trećina ispitanika ocijenila kao potpuno neosjetljivu stavku. Važno je poštovati privatnost posjetitelja. Stoga osoblju treba dati jasne upute i priskrbiti obuku.			
		Dokazi	Ocjena		
		**	Vrlo/dosta važno	63,2 %	
			Neutralno	14,7 %	
		Nevažno/ jedva da je važno	22,1 %		
	Glasnoća glazbe Opis: osiguravanje da je na razglasu u lokalu ograničen maksimum glasnoće prevencija oštećenja sluha osoblja i posjetitelja i / ili	Iako je u svim istraženim zemljama regulativom utvrđena dozvoljena glasnoća glazbe, mnogi predstavnici industrije odgovorili su da nisu svjesni te činjenice. Nadalje su odgovorili da su u nekim slučajevima			

KLJUČNE KOMPONENTE	smetnje za susjede.	<p>uporabe razglasa izvršene tonske provjere da bi se spriječilo oštećenje opreme (zbog DJ-eve energične izvedbe), a ne kako bi se preveniralo oštećenje sluha ili zvučno zagađenje.</p> <p>Dok je 79,6 % predstavnika industrije izjavilo da je glasnoća glazbe kontrolirana, 72,2 % drugih dionika kaže da to nije tako. Također treba primijetiti da su, osim s problemima sa sluhom, visoke razine glasnoće zvuka povezane s konzumacijom alkohola i povećanom brzinom u ispijanju pića u klijenata. Stručnjaci preporučuju da pri instalaciji sustava za kontrolu zvuka treba postaviti granicu koja ne prelazi 90 decibela. Na plesni podij i/ili u blizini pozornice treba postaviti znakove s upozorenjem o opasnostima povezanim sa stajanjem u blizini zvučnika. Čepići za uši trebaju biti dostupni klijentima.</p>	
	Dokazi	Ocjena	
	**	Vrlo/dosta važno	50,8 %
		Neutralno	31,3 %
Nevažno/jedva da je važno		17,9 %	

KLJUČNE KOMPONENTE	<p>Dostupnost chill-out i/ili sjedećih mjesta Opis: osigurati mjesta s adekvatnim sjedalima koja su svježija i tiša od glavnog plesnog podija</p>	<p>Samo 66 % predstavnika industrije izjavilo je da nude chill-out ili sjedeća mjesta. Međutim, prema ovim ispitanicima, sjedeća mjesta čine samo mali dio lokala; većina ispitanika koji su odgovorili na naše istraživanje bila je povezana s plesnim objektima i klupskom scenom.</p> <p>Treba uzeti u obzir da vertikalno pijenje povećava kapacitet objekta, kao i količinu alkohola koji se konzumira¹². Ovo može utjecati na (tj. povećati) razine nereda (tjelesni kontakt, sudaranje) kao i na zdravstvene i sigurnosne probleme (razbijeno staklo, proliveno piće).</p>	
	Dokazi	Ocjena	
	**	Vrlo/dosta važno	58,1 %
		Neutralno	22,6 %
Nevažno/ jedva da je važno		19,3 %	
<p>Izbjegavanje redova u baru i toaletima Opis: da bi se izbjeglo natjecanje za uslugu. Da bi se izbjegla lokalna</p>	<p>Izbjegavanje stvaranja redova u baru i toaletima povezano je s održavanjem dobrog omjera osoblje/posjetitelji koji značajno pomaže u izbjegavanju natjecanja za uslugu.</p>		

KLJUČNE KOMPONENTE	<p>prenapučenost i povezani incidenti.</p>	<p>Izbjegavanje redova predstavnici industrije nisu ocijenili kao ključni element. Samo je 43,1 % njih smatralo da je najvažnije imati dobar omjer osoblje/posjetitelji. Uz činjenicu da je 69 % predstavnika industrije izjavilo da „uopće nije teško“ izračunati broj ljudi koji ulaze u objekt, postavlja se pitanje na koji točno način oni održavaju dobar omjer osoblja i posjetitelja (jer je 79,6 % njih izjavilo da to čine). Samo je 60 % predstavnika industrije izjavilo da su u stanju izbjeći stvaranje redova. Pokazalo se da je nizak omjer osoblje/posjetitelji povezan s češćim agresivnim djelima. Stoga je vrlo važno znati točan broj posjetitelja u objektu kako bi se cijelo vrijeme održavao dobar omjer. Također se toaleti trebaju održavati čistima i opskrbljenima.</p>	
	Dokazi	Ocjena	
	**	Vrlo/dosta važno	37,0 %
		Neutralno	35,5 %
Nevažno/ jedva da je važno		27,5 %	

U POSEBNIM OKOLNOSTIMA	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari		Povezane prakse
	<p>Pravilnik o staklenom posuđu Opis: služiti piće u plastičnim ili čašama od pojačanog stakla kako se ne bi mogle koristiti kao oružje.</p>	<p>Istraživanje o pravilnicima o staklenom posuđu dalo je kontroverzne nalaze¹³. Ovaj nedostatak konsenzusa vidljiv je i unutar regulativa za lokale; u onim gradovima gdje nije uvjet za licenciranje, 44,7 % predstavnika industrije izjavilo je da pravilnik provode na operativnoj razini. Među onima koji ga provode, 48,5 % ocijenilo ga je vrlo učinkovitim; 30,3 % srednje učinkovitim te ga se također ocijenilo „lako primjenjivim“, „srednje do niskog troška“ i „neosjetljivim“¹⁴. Oni koji ne koriste pravilnik o staklenom posuđu, suprotno su ga ocijenili. Više od 56 % svih sudionika ocijenilo ga je ključnim elementom.</p>		<p>Uvođenje polikarbonatnih čaša (PCG) u neke barove i klubove u Velikoj Britaniji, iako nedovoljno da bi se moglo utvrditi preventijsko djelovanje na ozljede, pokazalo je obećavajuće rezultate¹⁵.</p>
	Dokazi	Ocjena		
	*	Vrlo/dosta važno	56,1 %	
Neutralno		33,3 %		
Nevažno/jedva da je važno		10,6 %		
<p>Dostupnost hrane i grickalica Opis: dostupnost hrane povezana je</p>	<p>Posluživanje hrane povezano je s manje nasilja¹⁶. Postoje razlike između zemalja i vrsta lokala. Naša</p>			

U POSEBNIM OKOLNOSTIMA	sa smanjenjem rizika od agresije.	je studija opazila da dok u Velikoj Britaniji, Luksemburgu i Portugalu oko 75 – 80 % klubova nudi neku vrstu hrane i/ili grickalica, u drugim zemljama varira između 25 i 50 %; u tim se zemljama hrana često povezuje s dodatnim neredom. Općenito se na dostupnost hrane gleda više kao na marketinšku, nego preventivnu strategiju.	
	Dokazi	Ocjena	
	*	Vrlo/dosta važno	25,5 %
		Neutralno	31,7 %
Nevažno/jedva da je važno		42,8 %	
	Dostupnost besplatne vode Opis: omogućiti besplatnu vodu iz slavine da bi se spriječili toplotni udari među plesačima.	Produženo plesanje može dovesti do toplotne iscrpljenosti i dehidracije. 67,2 % predstavnika industrije potvrdilo je da je u njihovim lokalima dostupna besplatna voda ¹⁷ . Velik raspon vode i bezalkoholnih pića, s primjerenom cijenom, trebao bi biti dostupan (i jasno vidljiv) na baru, kako bi se spriječilo opijanje u klijenata.	

1.3. Unutar objekta: društveno okruženje

Osiguravanje da se lokalom upravlja na način koji ne ohrabruje nasilno, nekontrolirano ili kriminalno ponašanje.

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari		Povezane prakse
	<p>Identifikacija klijenata pod utjecajem droga/alkohola Opis: pružiti im prvu pomoć i/ili asistenciju. Izbjeći svaku eskalaciju nasilja zbog nedoličnog ponašanja.</p>	<p>Posluživanje alkoholiziranih posjetitelja pokazalo se kao visoki prediktor problema¹⁸ i čini se da su toga svjesni i predstavnici industrije. Gotovo svi (98,2 %) su nas obavijestili da se opijeni klijenti identificiraju na operativnoj razini, ali se ponovno ostali dionici nisu složili (54,5 % njih je izjavilo da ne vjeruju da su operativni). 84,3 % svih dionika je ovo ocijenilo ključnom komponentom. Ocijenilo je kao vrlo osjetljivu stavku 53,4 % predstavnika industrije, u smislu da može dovesti do eskalacije nasilja ako se ne provodi na ispravan način¹⁹. Međutim, kad ih se upitalo za odgovorno točenje pića, samo je 58,9 % izjavilo da ga provode među uslužnim osobljem na operativnoj razini, a još je gore što izgleda da je samo 20 % neuslužnog osoblja prošlo neku vrstu obuke²⁰.</p>		<p>Program zajednice za prevenciju alkohola (dio STAD projekta)</p>
	Dokazi	Ocjena		
***	Vrlo/dosta važno	84,3 %		

KLJUČNE KOMPONENTE		Neutralno	14,3 %	
		Nevažno/ jedva da je važno	1,4 %	
	<p>Razina popustljivosti Opis: razina općenite „popustljivosti“ u objektu identificirana je kao jedan od četiriju glavnih faktora koji mogu uvećati razine agresije i nasilja.</p>	<p>„Popustljivost“ u okruženju lokala može se klijentima komunicirati kroz fizičke elemente (nečistoća i nered, loša rasvjeta) i društvene elemente kao što je posluživanje opijenih ljudi, ohrabrivanje pijenja do alkoholiziranosti (igre i promocije) i dozvoljavanja korištenja droga i drugog nedoličnog ponašanja²¹. 73,9 % predstavnika industrije izjavilo je da se popustljivost kontrolira na operativnoj razini, ali se ostali sudionici nisu složili (58,3 % je izjavilo da kontrola nije operativna u lokalima). Razina popustljivosti je kompleksna komponenta koja se može evaluirati na mnogo različitih načina, prema kulturi, glazbenoj sceni, kontekstu i individualnim situacijama²². Implementacija može biti dosta teška. Ovo se ne smatra osjetljivim elementom, ali je ključnom komponentom ocjenjuje većina sudionika koji su sudjelovali u istraživanju (oko 60 %).</p>	<p>Brošura „Sigurniji barovi. Procjenjivanje i smanjivanje rizika od nasilja“, dio Safer Bars programa, uključuje upitnik za evaluaciju tlocrta i fizičke ugone u objektu te sigurnosti posjetitelja, kao i upute kako ih poboljšati.</p>	

KLJUČNE KOMPONENTE	Pravila ponašanja Opis: kućni red u pisanom obliku koji specificira prihvatljivo i neprihvatljivo ponašanje te ophođenje s nedoličnim ponašanjem.	Table s napisanim pravilima ponašanja trebale bi biti jasno postavljene da bi se poboljšala svijest klijenata o zakonskim i društvenim implikacijama opijenosti i nedoličnog ponašanja. 76,8 % ispitanih predstavnika industrije koristi table s pravilima ponašanja te ih oko 68 % njih ocjenjuje ključnim elementom.		
	Dokazi	Ocjena		
	*	Vrlo/dosta važno	68,1 %	
		Neutralno	14,5 %	
	Nevažno/jedva da je važno	17,4 %		
	Komponente Raznovrsnost posjetitelja Opis: raznovrsnost posjetitelja po dobi i spolu povezana je s nižim potencijalom za ponašanje koje proizvodi nered.	Club Health nalazi i drugi komentari Oko 46 % predstavnika industrije odgovorilo je da oni ne promoviraju raznolikost posjetitelja na operativnoj razini. Naprotiv, neki od njih ciljaju na vrlo specifičnu publiku (dob, glazbenu scenu itd.) da bi se osigurali od nastanka problema u lokalima. Izvješća pokazuju da su mladi muški posjetitelji odgovorni za nastanak većine nasilnih incidenata koji se događaju unutar	Povezane prakse	

PREPORUČENE KOMPONENTE		i u blizini licenciranih objekata ²³ . Međutim, samo je jedna trećina ispitanika smatrala da je raznolikost posjetitelja važan element za osiguravanje zdravlja i boravka. Razlog može biti što je većina ispitanih predstavnika industrije izjavila da njihovi lokali ciljaju na stariju klijentelu.		
	Dokazi	Ocjena		
	**	Vrlo/dosta važno	32,3 %	
		Neutralno	29,0 %	
		Nevažno/jedva da je važno	38,7 %	
Pravilnik o glazbi Opis: pravilnik o glazbi ima direktan učinak na ponašanje klijentele.	Većina ispitanih predstavnika industrije nije bila svjesna da je pravilnik o glazbi dio zdravstvenih i sigurnosnih procedura unutar objekta. Pravilnik o glazbi je važan jer im dozvoljava privlačenje ciljane klijentele u što neki mnogo ulažu (22 % je ovo ocijenilo skupim, a 52 % srednje skupim); međutim, činili su se neinformiranima o vezi između žanra glazbe i korištenja droge ²⁴ ili izravnih učinaka koje može izvršiti na ponašanje u pijenju, nelegalno korištenje droga, seksualnu aktivnost i/ili nereda i nasilje ²⁵ .			

PREPORUČENE KOMPONENTE

	<p>Predstavnici industrije nisu iskazali svjesnost o varijacijama u korištenju supstanci među posjetiteljima klubova koji ovise o faktorima scene²⁶. Otprilike dvije trećine njih su učinkovitost pravilnika o glazbi u upravljanju društvenim okruženjem ocijenile kao nisku/srednju. Unatoč tome, sigurnosne mjere i kontrole povećavaju se u određenim noćima, u skladu s glazbenom scenom, što upućuje na određenu svijest o njezinu utjecaju.</p> <p>Razina ocjene i/ili klasifikacije u smislu najvažnije komponente povezane su s visokom učinkovitošću i visokim troškovima, što može indicirati da su ispitanici razmišljali u okvirima marketinga, a ne prevencije. Ovo je bilo očito zato što neki lokali redovno ugovaraju nastupe poznatih DJ-eva s internacionalne klupske scene.</p>		
	Dokazi	Ocjena	
	**	Vrlo/dosta važno	34,9 %
		Neutralno	28,6 %
Nevažno/jedva da je važno		36,5 %	

U POSEBNIM OKOLNOSTIMA	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari		Povezane prakse
	<p>Zabava Opis: lokali se trebaju osigurati da zabava nije nasilna ili seksualno eksplicitna.</p>	<p>U Australiji je dosada i loša kvaliteta zabave povezana s povećanim konzumiranjem alkohola i potencijalom za agresiju i ometajuće ponašanje²⁷. Druge studije pokazuju da omogućavanje zabave (npr. TV, glazba, plesanje i igre) produžava vrijeme koje posjetitelji provode u lokalima i povećava razinu konzumacije alkohola²⁸. Većina kontaktiranih predstavnika industrije zabavu smatra marketinškom strategijom za njihove lokale koja se može koristiti da bi se izdvojili od konkurencije, a ne preventivskom strategijom; oko 40 % ocijenilo ju je vrlo važnom komponentom za biznis, dok su trošak ocijenili kao srednji/visoki (70 %). Uočeno je da „feminizacija“ estetike lokala (uključujući fizičko okruženje, kao i zabavu i marketinške strategije) ima učinak na smanjenje oštećenja²⁹. U svakom slučaju, zabava bi trebala izbjegavati nasilno ili seksualno eksplicitno ponašanje.</p>		
	Dokazi	Ocjena		
	?	Vrlo/dosta važno	39,1 %	
	Neutralno	31,3 %		
	Nevažno/jedva da je važno	29,6 %		

1.4. Pravila izlaska

Pravilnik o izlaženju trebao bi biti pripremljen i implementiran (u suradnji s policijom i drugim dionicima) kako bi se uspostavile procedure koje treba slijediti na kraju radnog vremena, s ciljem smanjivanja potencijalnog nereda i javnih neugoda pri izlasku posjetitelja iz objekta.

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari	Povezane prakse
	<p>Kontrola izlaska i transport Opis: osoblje se preusmjerava da od posjetitelja traži da izađu kad se lokal zatvori, izbjegavati da se prevelik broj ljudi okuplja na ulazu, identificirati klijente kojima je potrebna pomoć, priskrbiti sigurne taksi-usluge.</p>	<p>Nasilje u noćnom životu povezano je s velikim brojem opijenih ljudi koji se okupljaju izvan lokala i natječu za usluge (npr. red za autobus i taksi, fast food)³⁰ ili zadržavaju u blizini lokala u vrijeme zatvaranja³¹. Nuditi organiziranje taksi prijevoza pomaže u izbjegavanju natjecanja na ulici. Također, pravila izlaska u suradnji s drugim sudionicima pokazala su se učinkovitima u smanjivanju rizika³². 63,6 % predstavnika industrije izjavilo je da provode kontrolu izlaska na operativnoj razini i oko 70 % je to ocijenilo ključnim elementom; ali u većini slučajeva to ne čine savjetujući se s policijom ili drugim sudionicima. Ustvari, 72 % ostalih dionika koji su sudjelovali u studiji nije primijetilo da su ti pravilnici u primjeni. Neki kontaktirani predstavnici policije izjavili su da se većina lokala oslanja na policajce</p>	<p>Program Safer Bars Liverpool City Safe</p> <p>U Francuskoj, od studenog 2011., od svih se kasnonoćnih objekata traži da nabave licencirane aparate za mjerenje alkoholiziranosti posjetitelja. Proučava se i nova inicijativa da se uvede obavezno uvođenje takvih aparata (na dah) u sve automobile.</p>

KLJUČNE KOMPONENTE		koji nadziru ulice pred objektom i na javni transport, umjesto da sami pružaju specifične usluge svojim klijentima. Činjenica da samo 17 % predstavnika industrije to ocjenjuje skupim može biti indikator da to ne čine.		
	Dokazi	Ocjena		
	***	Vrlo/dosta važno	70,0 %	
		Neutralno	17,1 %	
Nevažno/ jedva da je važno		12,9 %		
	<p>Preusmjeravanje osoblja Opis: osiguravanjem dobrog omjera osoblje/ posjetitelji mogu se izbjeći gužve i zakrčenost prolaza.</p>	<p>Važno je spriječiti lokalnu prenapučenost. U pripremama za zatvaranje lokala, kako bi se izbjegla lokalna prenapučenost, posebna pažnja trebala bi se obratiti na toalete, garderobe, stubišta i odmorišta na stubama. Također, osoblje treba osigurati da nema ostavljenih boca i posuda u prostoru te da ih klijenti ne iznose iz objekta. Predstavnici industrije izgledaju svjesni ovih problema jer je 75,4 % izjavilo da preusmjeravaju osoblje u pripremi zatvaranja, a 73 % je to smatralo ključnim elementom; također su</p>	<p>BEDA pravilnik o izlasku</p> <p>NOCTIS pravilnik o izlasku</p>	

		kao vrlo učinkovito (49,3 %) i srednje skupo (50,7 %) ocijenili svi dionici.		
	Dokazi	Ocjena		
		Vrlo/dosta važno	73,1 %	
		Neutralno	17,9 %	
		Nevažno/ jedva da je važno	9,0 %	
PREPORUČENE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari		Povezane prakse
	<p>Period „spuštanja“ ili „chill-out sat“</p> <p>Opis: rasvjeta, glazba i osoblje pripremaju posjetitelje prije izlaska iz objekta.</p>	<p>Neki pravilnici za izlazak preporučuju sporiju glazbu i smanjenje glasnoće zbog pripremanja za zatvaranje lokala, kao i pojačavanje razine rasvjete da bi se potaknuo odlazak klijenata.</p> <p>56,1 % predstavnika industrije izjavilo je da ovo provode na operativnoj razini, ali 90,9 % ostalih dionika nije se složilo.</p> <p>Oko 40 % predstavnika industrije ovo nalazi vrlo učinkovitim (1/3 nije se složila i ocijenila je malo učinkovitim). Izgleda da su se svi usuglasili da ovo nije osjetljiva stavka, a 1/3 ju je označila kao nevažnu komponentu.</p> <p>62,5 % je trošak ocijenilo</p>		

		niskim, što, čini se, ukazuje na to da pravila izlaska nemaju značajan utjecaj na troškove lokala.	
	Dokazi	Ocjena	
	**	Vrlo/dosta važno	46,7 %
		Neutralno	21,7 %
Nevažno/ jedva da je važno		31,6 %	

Drugo

Osoblje i menadžerski faktori

2.1. Menadžerski pristup

Poštujući intervenciju ili shemu usmjerenu na poboljšanje zdravlja i sigurnosnih standarda, istraživanje pokazuje da je suradnju uprave teško postići ako shema nije obavezna ili kombinirana s nadgledanjem provedbe. Uprava bi trebala osigurati da su i klijenti i osoblje zaštićeni te smanjiti neugode za lokalnu zajednicu na najmanju moguću razinu.

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari		Povezane prakse
	<p>Uključenost ključnih dionika Opis: stvaranje suradničkih radnih grupa s drugim agencijama kako bi se riješili problemi i korištenje šire perspektive da bi se identificirala moguća rješenja.</p>	<p>Koalicije mogu uključivati predstavnike lokalnih vlasti, policije, zdravstvenih službi, akcijskih timova za drogu i alkohol, edukacijskih servisa, lokalnih gospodarstava. Koalicije mogu pomoći pokretanju vrlo raznolikih intervencija usmjerenih na smanjenje nereda uzrokovanih alkoholom i kriminala u okruženju gdje se poslužuje alkohol. Iako nije obavezno u većini ispitanih područja³³, 57,1 % predstavnika industrije izvijestilo je da rade u suradnji s drugim dionicima (što se u VB penje na 100 %) te je preko 52 % ocijenilo da se radi o ključnoj komponenti, iako preko 52 % smatra da je teško za implementaciju. Iako su se nakon evaluacije pokazale visoko učinkovite, predviđene teškoće u osnivanju i održavanju radnih koalicija čini se da djeluju kao obeshrabrujući element za njihovu implementaciju, osim ako ne postanu obavezne.</p>		<p>STAD inicijativa, koju je pokrenula općina Stockholm 1996. godine.</p> <p>Liverpool City Safe</p> <p>https://liverpool.gov.uk/council/strategies-plans-and-policies/crime-and-community-safety/citysafe-community-safety/citysafe-three-year-plan/</p>
	Dokazi	Ocjena		
	**	Vrlo/dosta važno	52,2 %	

		Neutralno	26,9 %	
		Nevažno/ jedva da je važno	20,9 %	
KLJUČNE KOMPONENTE	<p>Suradnja s policijom Opis: održavanje uspjeha je vjerojatnije uz postojanje podrške i asistencije policije.</p>	<p>Pokazalo se da policija može odigrati vodeću ulogu u smanjivanju incidenata i šteta povezanih s alkoholom³⁴.</p> <p>Iako je 82,1 % predstavnika industrije izjavilo da je suradnja s policijom većinom operativna u njihovim lokalima (s izuzetkom VB gdje je to uvjet za izdavanje licence), čini se da je to ograničeno na povremene pozive u slučajevima kad se pojave problemi. Oko 50 % predstavnika industrije nalazi da je implementacija laka (s izuzetkom VB gdje je 60 % ispitanika izjavilo da je teška), preko 38 % ju je ocijenilo kao osjetljivu stavku, ali i vrlo učinkovitu (42,6 %).</p>		<p>Program „Rješavanje uličnog kriminala povezanog s alkoholom“ (Tackling Alcohol-related Street Crime – TASC) iz Cardiffa, VB, primjer je sheme suradnje više dionika kojom upravlja policija, a koja uključuje raspon intervencija.</p>
	Dokazi	Ocjena		
	**	Vrlo/ dosta važno	69,7 %	
		Neutralno	19,7 %	
Nevažno/ jedva da je važno		10,6 %		
<p>Skrb o zdravlju posjetitelja Opis: posebna</p>	<p>Trebala bi se primjenjivati posebna obuka osoblja i pružanje referentnih</p>			

KLJUČNE KOMPONENTE	obuka osoblja za djelovanje u hitnim zdravstvenim situacijama.	<p>smjernica ili ugovaranje sa specijaliziranim kompanijama koje rekreativnim korisnicima droga pružaju usluge za poboljšanje zdravstvene skrbi³⁵. Druge mjere uključuju postavljanje aparata za prodaju kondoma kako bi se spriječile neželjene trudnoće i/ili seksualno prenosive bolesti. 71,9 % predstavnika industrije izvijestilo je da se skrb o zdravlju posjetitelja provodi u njihovu lokalnu, ali nisu dani podaci o vrsti obuke ili ugovorenim vanjskim uslugama. Velike razlike u ocjenama „lakoće i učinkovitosti implementacije“, „prihvaćenosti od strane posjetitelja“ i „troška“ među ispitanicima (te činjenice da je samo 58,9 % izvijestilo da primjenjuje odgovorno točenje pića na operativnoj razini) može indicirati različite pristupe zdravstvenoj skrbi, što zahtijeva dodatna objašnjenja.</p>	
	Dokazi	Ocjena	
	*	Vrlo/dosta važno	70,1 %
		Neutralno	22,4 %

KLJUČNE KOMPONENTE		Nevažno/ jedva da je važno	7,5 %	
	<p>Kodeks ponašanja i drugi aranžmani</p> <p>Opis: standardizirati operativne aktivnosti koje je industrija prihvatila.</p>	<p>Kodeksi se obično razvijaju kroz suradnju između industrije i drugih agencija da bi se standardizirale procedure kao što su promocije pića, radno vrijeme i druge operativne aktivnosti.</p> <p>Dobra praksa uključuje promoviranje protokola za odgovorno točenje pića i procedure u slučaju nasilnih incidenata, kao i zajedničke procedure za izlazak iz objekta i transport.</p> <p>40,7 % dionika industrije ocijenilo je učinkovitost kodeksa ponašanja kao visoku (a 51,9 % kao srednje učinkovitu), dok ga je 70 % ocijenilo kao ključni element. Iako nije zahtjev za izdavanje licence ni u jednoj od ispitanih zemalja, 60 % ispitanika je izjavilo da ga njihov lokal primjenjuje na operativnoj razini (implementacija varira od 100 % u VB do 0 % u Sloveniji). U zemljama s visokim postotkom implementacije, predstavnici industrije su izjavili da se provedba kontrolira unutar kuće, dok u drugim zemljama takva obveza uprave nije vidljiva u podacima.</p>	<p>British Home Office i savjetnička tvrtka KPMG (2008.) izdali su Pregled standarda društvene odgovornosti za proizvodnju i prodaju alkoholnih pića³⁶.</p> <p>The Portman Group's Code of Practice</p> <p>http://www.portmangroup.org.uk/docs/default-source/code-of-practice/portman-group-code-of-practice-on-the-naming-packaging-and-promotion-of-alcoholic-drinks.pdf?sfvrsn=2</p>	

	Dokazi		Ocjena	
	*	Vrlo/dosta važno	75,8 %	
		Neutralno	10,6 %	
		Nevažno/jedva da je važno	13,6 %	
KLJUČNE KOMPONENTE	Kućni red i menadžment Opis: kućni red u pisanom obliku i pravila koja specificiraju dopušteno i nedopušteno ponašanje za osoblje i klijente.		Literatura pokazuje da prisutnost kućnog reda u pisanom obliku pospješuje vjerojatnost implementiranja obuke za odgovorno služenje pića. Također mogu pomoći u podizanju svjesnosti osoblja i posjetitelja o pravnim i društvenim implikacijama opijenosti i prodaje alkohola maloljetnicima ³⁷ . Rezultati predstavnika industrije pokazuju da se često koriste na operativnoj razini (78,9 %), da je trošak implementacije i održavanja nizak (73,2 %), da je učinkovitost srednja do niska te da je implementacija vrlo laka (48,2 %). Međutim, ovi podaci nisu u skladu s podacima iz dijela o RBS-u.	
	Dokazi		Ocjena	
	*	Vrlo/ dosta važno	48,2 %	
		Neutralno	28,6 %	

KLJUČNE KOMPONENTE		Nevažno/ jedva da je važno	23,2 %	
	<p>RBS – Odgovorno točenje pića Opis: implikacije za menadžment o obuci osoblja za RBS i njihovo nadgledanje.</p>	<p>Istraživanje pokazuje da u svrhu održavanja benefita RBS mora biti povezan s kućnim redom i mora ga podržati uprava kako bi se osiguralo da ga provodi sve osoblje (od vratara do vlasnika). U suprotnom, nema velikih promjena ili im je trajanje ograničeno³⁸. Prema Mosheru (2002.), minimalni preduvjeti za RBS obuku trebali bi biti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pokriva sve osnovne informacije za poslužitelje • Koristi tehnike ponašajne promjene/komunikacije (samo davanjem osnovnih informacija vjerojatnost ponašajnih promjena ili poboljšanja vještina je ograničena). Trebaju se poučavati specifične vještine (npr. odbijanje služenja alkohola opijenim posjetiteljima). Trebaju se koristiti aktivne tehnike (npr. igranje uloga). • Usmjereno na upravu i osoblje. Upravitelj su odgovorni za nadgledanje poslužnog osoblja te trebaju biti upoznati s tehnikama. <p>58,9 % predstavnika industrije (100 % u slučaju predstavnika iz VB) izvijestilo je da se RBS primjenjuje na</p>	<p>Program zajednice za prevenciju alkohola (dio STAD projekta)</p> <p>Program Safer Bars</p> <p>http://www.camh.net/Publications/CAMH_Publications/</p> <p>Liverpool City Safe</p> <p>https://liverpool.gov.uk/council/strategies-plans-and-policies/crime-and-community-safety/citysafe-community-safety/citysafe-three-year-plan/</p>	

		operativnoj razini – iako u većini slučajeva nije uvjet za licenciranje. Neslaganja između ispitanika po pitanju implementacije, nadgledanja provedbe, učinkovitosti i troška ukazuju da se obuci pristupa na vrlo različite načine, što ovisi o upravi lokala.	
	Dokazi	Ocjena	
	*	Vrlo/dosta važno	72,5 %
		Neutralno	15,9 %
Nevažno/ jedva da je važno		11,6 %	

2.2. Poslužno osoblje

Programi obuke trebali bi uključivati identificiranje opijenih i maloljetnih posjetitelja, promoviranje odgovornog pijenja, procedure kontroliranja incidenata i tehnike za rješavanje problematičnog ponašanja; obuka bi se trebala implementirati kao stalni proces.

	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari	Povezane prakse
	Obuka osoblja Opis: osigurati da osoblje razumije i koristi odgovorne prakse.	Istraživanje agresivnosti u barovima pokazuje da, kako bi obuka bila vrlo učinkovita, ona mora nadilaziti RBS trening. Sve osoblje mora biti spremno učinkovito intervenirati u svakoj	Program zajednice za prevenciju alkohola (dio STAD projekta)

KLJUČNE KOMPONENTE		<p>problematičnoj situaciji koja se može pojaviti³⁹. 82,1 % predstavnika industrije izvijestilo je da koriste obuku osoblja na operativnoj razini. Međutim, to je uvjet za licenciranje u samo 29,3 % slučajeva. 31,8 % izjavilo je da se provedba nadgleda unutar kuće, dok je samo 20,5 % izjavilo da je obavezna za licenciranje. Ponovo su uočene velike razlike unutar kategorija „lakoća implementacije“ te „troška i prihvatljivosti“, što ukazuje na to da postoje različiti pristupi obuci osoblja.</p> <p>Vrijedno je primijetiti da samo 58,9 % predstavnika industrije izjavljuje da RBS koriste na operativnoj razini te da su ga oni koji ga koriste nisko rangirali u smislu ključnog elementa. Stoga izgleda da veliki postotak u obuci osoblja upućuje na to da se radi o obuci kako pripremiti, servirati i prodavati pića, umjesto odgovornih praksi u služenju pića.</p> <p>RBS prakse moraju osigurati sigurnost posjetitelja i osoblja.</p>	<p>Program Safer Bars</p> <p>http://www.camh.net/Publications/CAMH_Publications/</p> <p>Liverpool City Safe</p> <p>https://liverpool.gov.uk/council/strategies-plans-and-policies/crime-and-community-safety/citysafe-community-safety/citysafe-three-year-plan/</p>
---------------------------	--	--	--

	Dokazi	Ocjena	
	*	Vrlo/dosta važno	82,9 %
		Neutralno	11,4 %
		Nevažno/ jedva da je važno	5,7 %

2.3. Osoblje na ulazu i zaštitari (neposlužno osoblje)

Zaštitarsko osoblje posjeduje značajan potencijal za upravljanje, kontrolu i smanjivanje problema povezanih s opijenošću, ali se također pokazalo da mogu biti negativan faktor koji doprinosi brojnosti incidenata te, povremeno, i težini šteta.

Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari	Povezane prakse
<p>Obuka neposlužnog zaštitarskog osoblja</p> <p>Opis: osigurati da osoblje razumije i primjenjuje odgovorne prakse.</p> <p>Postupanje s prodajom droge</p> <p>Opis: osigurati da je osoblje na ulazu obučeno i da dolazi iz ugledne organizacije.</p>	<p>Osoblje na ulazu/ zaštitarsko osoblje je ključna ciljna grupa za obuku jer oni imaju glavnu odgovornost u postupanju s problematičnim posjetiteljima, i zato što je u brojnim studijama dokumentirano da također može biti vrlo nasilno⁴⁰.</p> <p>Obuka bi morala uključivati: i) identifikaciju maloljetnih i opijenih klijenata, ii) pregovaračke vještine, iii) kontroliranje ponašanja klijenata da bi se izbjegla eskalacija</p>	<p>Program zajednice za prevenciju alkohola (dio STAD projekta)</p> <p>Program Safer Bars</p> <p>http://www.camh.net/Publications/CAMH_Publications/</p> <p>Liverpool City Safe</p> <p>https://liverpool.gov.uk/council/strategies-plans-and-policies/crime-and-community-safety/citysafe-community-safety/citysafe-three-year-plan/</p>

KLJUČNE KOMPONENTE		<p>nasilja te iv) vještine za osiguravanje posjetitelja pri izlasku iz objekta (uključujući asistenciju i olakšavanje pronalaženja sigurnog transporta onima kojima je to potrebno).</p> <p>81,1 % predstavnika industrije izjavilo je da imaju zaštitarsko osoblje na operativnoj razini (većinom je zakonom regulirano, ovisno o veličini i vrsti objekta). Međutim, u prikupljenim podacima nije jasno je li obuka o odgovornim praksama unutar noćnoga konteksta obavezna za licenciranje zaštitarskog osoblja. Oko 20 % izvijestilo je da provedbu obuke nadgledaju tijela nadležna za licenciranje; 31,8 % je obavezno provodi unutar kuće, a 39 % je ne provodi. Ponovno, pri ocjenjivanju komponente, čini se da su ocjenjivali važnost prisustva zaštitarskog osoblja umjesto specifične obuke osoblja.</p> <p>Mjere za sprečavanje organiziranoga kriminala unutar objekta također bi se trebale primjenjivati⁴¹.</p>		
		Dokazi	Ocjena	
		*	Vrlo/dosta važno	72,5 %
			Neutralno	15,9 %
	Nevažno/jedva da je važno		11,6 %	

2.4. Zabavljačko osoblje: DJ-evi i animatori

Uključivanje pravilnika o glazbi u programe obuke za osoblje.

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari	Povezane prakse
	<p>Obuka DJ-eva i animatora Opis: uključivanje pravilnika o glazbi u programe obuke za odgovorne prakse.</p>	<p>Istraživanje jasno pokazuje da postoji direktna povezanost između korištenja droga i stila glazbe⁴². Primijećeno je da je pravilnik o glazbi operativna strategija koja direktno utječe na marketing alkohola i upravljanje ponašanjem klijenata (razine plesanja i nereda)⁴³. Pokazalo se da DJ-evi i animatori imaju važnu ulogu ne samo u odabiru klijentele, već i kao „neformalna kontrola“ koja može upravljati razinom uzbuđenja⁴⁴. 38,9 % predstavnika industrije izjavilo je da koriste obuku za DJ-eve i animatore na operativnoj razini te da se obuka uglavnom provodi unutar kuće. Činjenica da 43 % dionika ne smatra da je ovo ključni element za zdravlje i sigurnost, uz činjenicu da su primijećene velike razlike u prikupljenim podacima (koji se odnose na trošak,</p>	

		učinkovitost i lakoću implementacije) mogla bi značiti da neki sudionici DJ-eve i izvedbe animatora smatraju marketinškom strategijom te da ne uzimaju u obzir njihove preventivne aspekte.	
	Dokazi	Ocjena	
	*	Vrlo/dosta važno	26,5 %
		Neutralno	30,6 %
Nevažno/jedva da je važno		42,9 %	

Treće

Promocije alkohola i regulacija prodaje

3.1. Cijene i dostupnost

„Klasične“ mjere za prodaju alkohola pokazale su se učinkovitima. To su: povećani porezi, restrikcije u prodaji (sati/dani), kontrola koncentracije prodavaonica, kontrole trijeznosti, smanjenje dozvoljene razine alkohola u krvi, podizanje dobne granice za kupnju i konzumaciju alkohola te suspendiranje komercijalne licence za prekršitelje zakona.

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari		Povezane prakse
	<p>Politika određivanja cijena</p> <p>Opis: stvaranje strategije cijena kojima se povećavaju cijene alkoholnih pića i smanjuju cijene bezalkoholnih pića.</p>	<p>Strategije cijena dokazano su učinkovite i u smislu količine konzumiranog pića u posjetitelja, i u količini problema povezanih s alkoholom⁴⁵. Određivanje cijena koristi se kao marketinška strategija. Stoga, na upit bi li cijene trebale biti regulirane zakonom, 89,7 % predstavnika industrije odgovorilo je „ne“, a 69 % je izjavilo da bi se za lokale trebale primjenjivati samo smjernice. Oko 59 % ocijenilo je ovo osjetljivom stavkom, a oko 65 % ocijenilo je da ima srednju do nisku preventivnu učinkovitost. Ovo bi moglo indicirati da su dionici u davanju odgovora na umu imali prvenstveno financijski benefit, umjesto preventivskih mjera.</p>		<p>Program zajednice za prevenciju alkohola (dio STAD projekta)</p> <p>Shema Best Bar None uključuje obavezne propise za određivanje cijena i promocije</p> <p>http://www.bbnuk.com</p>
	Dokazi	Ocjena		
	***	Vrlo/dosta važno	65,4 %	
	Neutralno	15,4 %		
	Nevažno/jedva da je važno	19,2 %		

KLJUČNE KOMPONENTE	<p>Dostupnost Opis: kontrola radnog vremena i koncentracije lokala.</p>	<p>Produženo noćno radno vrijeme dokazano je povezano s povećanom konzumacijom alkohola i povezanih šteta . Također je viša koncentracija prodavaonica alkohola povezana s većom učestalošću problema povezanih s alkoholom (npr. nasilje, društveni problemi i prometne nesreće)⁴⁷. 58,9 % predstavnika industrije izjavilo je da je dostupnost alkohola regulirana zakonom⁴⁸, a 57,2 % je izjavilo da se provedba nadgleda (nadgledaju nadležna tijela i/ili policija). Oko 59 % je izjavilo da je, s obzirom na marketing, ovo osjetljiva stavka.</p>	
	Dokazi	Ocjena	
	***	Vrlo/dosta važno	66,0 %
		Neutralno	18,9 %
Nevažno/ jedva da je važno		15,1 %	

3.2 Posebne promocije

„Klasične“ mjere kao što je regulacija cijena i promocija, pokazale su se učinkovitima.

KLJUČNE KOMPONENTE	Komponente	Club Health nalazi i drugi komentari	Povezane prakse
	<p>Izbjegavanje posebnih promocija Opis: izbjegavanje posebnih promocija</p>	<p>Većina kontaktiranih predstavnika industrije koristi promocije u određene dane ili periode, distribuira besplatne darove koje daje industrija alkohola u svrhu promocije specifičnih pića i/ili organizira posebne ponude da bi privukla željenu klijentelu⁴⁹. Iako su britanski ispitanici izjavili da slijede preporuke kompanije ili industrije alkoholnih pića, to nije uobičajeno u drugim zemljama. Oko 88 % ispitanih predstavnika industrije izjavilo je da, po njihovu mišljenju, ovo ne bi trebalo biti regulirano zakonom. Promocije se smatraju marketinškom strategijom, neophodnom za opstanak na vrlo kompetitivnom tržištu. Rezultati pokazuju da je „laka za implementiranje“ (54,5 %), da „nije skupa u implementaciji i održavanju“ (46,6 %)</p>	

KLJUČNE KOMPONENTE		<p>te da ima „srednju do visoku učinkovitost u prodaji“ (75,4 %). Prema „Marketinškom kodeksu ponašanja Portman grupe“⁵⁰, promocije ne bi trebale:</p> <ul style="list-style-type: none"> • poticati pijenje i pijanstvo ili ih činiti glamuroznim, ili poticati antisocijalno ponašanje • biti povezane sa seksualnim vizualnim identitetom koji sugerira seksualni uspjeh ili junaštvo • biti privlačne (kroz slike i/ili simbole) ponajprije za maloljetnike • sadržavati bilo kakve direktne ili indirektne reference na kulturu droge ili nelegalne droge • posjedovati bilo kakvu povezanost s nasiljem ili antisocijalnim ponašanjem. 	
	Dokazi	Ocjena	
	***	Vrlo/dosta važno	53,0 %
		Neutralno	15,2 %
Nevažno/jedva da je važno		31,8 %	

Reference

1 UTRIP Institute (Slovenia), LJMU (United Kingdom), IREFREA (Spain and Portugal), CePT (Luxemburg), Hogeschool Gent (Belgium), SANANIM (Czech Republic), ACC (United Kingdom), Tibiscus (Romania), ISG (Austria), HSE (Ireland), Azienda ULSS (Italy), City of London LDPF (United Kingdom), IDEC (Greece), Blue Point (Hungary), MEKKA (Hungary), ConRua-A (Portugal) and PROTASI (Greece).

2 Švedsko je istraživanje pokazalo da kada osoblje na ulazu dobro obavlja provjeru identifikacijskih dokumenata, osoblje u baru oslanja se na njih te ne kontrolira ponovno one koji izgledaju kao maloljetnici (Wallin & Andreásson 2004).

3 Ovi sustavi sprečavaju ulaz maloljetnicima, izračunavaju broj posjetitelja i olakšavaju smanjenje količine nereda jer olakšavaju identifikaciju posjetitelja koji se mogu odstraniti iz objekta zbog neprimjerenog ponašanja. Međutim, istraživanje provedeno u SAD-u pokazalo je da iako EAV (Electronic Age Verification) sustavi mogu poboljšati točnost u utvrđivanju dobi, oni ne povećavaju osnovnu učestalost provjera (Krevor et al. 2003)

4 Izgleda da ova zahtjevnost ne ometa njihovu sposobnost održavanja dobrog omjera osoblje/posjetitelji (vidi „Izbjegavanje stvaranja redova na baru/u toaletima“).

5 Calafat, A., Juan, M., Duch, M.A. (2009) Preventive interventions in nightlife: a review. *Adicciones*, 21 (4), 387-414 and Hughes K, Quigg Z, Eckley L, Bellis M, Jones L, Calafat A, Kosir M, van Hasselt N. (2010) Environmental factors in drinking venues and alcohol-related harm: the evidence base for European intervention. *Addiction*, 106, Supplement 1:37-46.

6 Vidi Meesham and Hadfield 2009.

7 Vidi Lang and Rumbold 1997.

8 Vidi Graham 1999.

9 Vidi Graham et al. 2000; Homel et al. 2004.

10 Vidi Forsyth 2008.

11 Vidi Brookman and Maguire 2003; Deehan 1999.

12 Vidi Lightowlers et al. 2007.

13 Kontroverze postoje čak i između tvrdog i žarenog stakla u smislu smanjenja ozbiljnosti povreda (Warburton & Shepherd 2000).

14 S izuzetkom Belgije, gdje se pivo ovisno o brendu ili vrsti služi u različitim čašama (obično ih daju pivovare).

15 Studija u Glasgowu pokazala je smanjenje lomljenja stakla na nulu, istovremeno s laganim smanjenjem u ozljeđivanju (Anderson et al. 2009).

16 Zato što to privlači drugačiju klijentelu ili zato što produljuje apsorpciju alkohola u krvotok (Homel and Clark 1994)

17 Iako u nekim ispitanim lokalima „dostupnost besplatne vode“ znači „voda iz slavina u toaletu“.

18 Ovi problemi uključuju ozljede, nasilje, napade i prometne nesreće (Graham, Osgood, Wells and Stockwell 2006).

19 U nekim ispitanim objektima, uslužnom osoblju nije dozvoljeno baviti se opijenim klijentima, osim da pozovu zaštitarsko osoblje koje će riješiti problem. Iako se ovo čini da bi se zaštitilo uslužno osoblje, istraživanje pokazuje da ono može, ukoliko nije obučeno, prouzročiti nasilje (Graham et al.1980; Homel, Tomsen, and Thommeny 1992; Lister, Hobbs, Hall, and Winlow 2000).

20 Istraživanje pokazuje da bi se smanjili rizici, sve osoblje mora biti obučeno da prepoznaje i da se bavi opijenim posjetiteljima (Graham et al. 2005).

21 Ovo je u skladu s nedavnim nalazima koji pokazuju da su okolišni faktori (kao manje otvorena seksualna aktivnost i poboljšani komfor) povezani s redukcijom agresije u barovima, čak i kada se kontrolira razina opijenosti u posjetitelja (Homel, Carvolth, Hauritz, McIlwain and Teague 2004).

22 Da bismo ovo ilustrirali, možemo upotrijebiti opasku menadžera kluba iz jednog kvalitativnog intervjua. On je izjavio: „Ako mlada dama koja je upravo kupila nekoliko boca šampanjca pleše na stolu jer je njezin rođendan i osjeća se seksi

i sretno, nećemo učiniti ništa da je zaustavimo. S druge strane, ako netko skače po foteljama, oštećuje ih potpeticama i ometa druge posjetitelje, odmah ćemo to zaustaviti.“

23 Višesektorska komparativna studija 3003 britanskih, njemačkih i španjolskih turista u dobi 16 – 35 godina, provedena na odjelu polazaka zračnih luka u Ibizi i Mallorci (Španjolska) pokazala je da su ključni prediktori tuča tijekom njihova ljetovanja bili: muški spol, mladost, česta alkoholiziranost te uporaba kanabisa ili kokaina (Hughes et al. 2008).

24 Dokazana je bliska povezanost između glazbe i frekvencije konzumiranja alkohola, kao i učestalosti opijenosti alkoholom i drugim drogama (Gilbert and Pearson 1999; Oleaque 2004).

25 Vidi Forsyth et al. 1997, Forsyth 2009.

26 Vidi Anderson et al. 2009.

27 Vidi Homel and Tomsen 1993.

28 Vidi Single and Pomeroy 1999.

29 Vidi izvješće „Nightlife in nine European cities. Ecological analysis of risks and prevention“ <http://www.irefrea.org/index.php?page=6-1-2>).

30 Vidi Allen and Goody 2002; Homel et al. 2004.

31 Vidi Graham et al. 2006.

32 Na primjer, u Leedsu su taksi i autobusne stanice raspršene da bi se izbjegla velika koncentracija okupljenih ljudi, dok u Manchesteru policija pažljivo nadzire redove za taksi i autobus (Roberts 2004).

33 U Engleskoj i Walesu lokalne agencije imaju zakonsku obavezu raditi u partnerstvima kako bi se riješio kriminal i neredi; poznato kao „Partnerstva za smanjenje kriminala i nereda“ ili „Projekti zajednice za sigurnost“: www.crimereduction.homeoffice.gov.uk/regions/regions00.htm.

34 Kao što su smanjenje nereda u zajednici na minimum, kontroliranje velikih grupa ljudi, uspostavljanje procedura za pristup, pretraživanje te osiguravanje osoblja i posjetitelja u slučaju nastanka problema (Doherty and Roche 2003).

35 Iako značajan udio klubova ima prostoriju s „klupskim liječnikom“ za rješavanje zdravstvenih problema, nedostaje vodstvo u obuci osoblja koje radi u tim prostorijama te u prepoznavanju treba li i kada pozvati hitnu pomoć, što može uvećati rizik za nesreće i smrtnost zbog neadekvatnog postupanja ili nedostatka preusmjerenja na hitno medicinsko liječenje nakon nastanka zdravstvene opasnosti (Wood et al. 2008).

36 Ovaj popis, koji promiču predstavnici alkoholne industrije i vladine agencije, uključuje „Pet principa dobre regulacije“: proporcionalnost, odgovornost, dosljednost, transparentnost i ciljanje.

37 Vidi Doherty and Roche 2007.

38 Longitudinalne studije pokazuju da se učinak obuke kroz vrijeme smanjuje

ako RBS nije propisan zakonom (Buka and Birdthistle 1999). Pokazalo se i da česte promjene osoblja stvaraju poteškoće u procesu obuke (Graham et al. 2004), ako ona nije uvjet za zapošljavanje (Ker i Chinnock 2008). Švedsko istraživanje je pokazalo da nema značajnih razlika u učestalosti posluživanja alkohola između RBS obučenog osoblja i onog koje to nije, ako ne postoji nadgledanje provedbe zakona o alkoholu (Wallin i Andreásson 2004).

39 Da bi se spriječilo nasilje i pojačala učinkovitost rješavanja problematičnih ponašanja, fokus mora biti postavljen na vještine u vladanju ponašanjem i timski rad (Graham et al. 2005); također je važno da samo osoblje ne postane induktorima nasilja (Graham et al. 1980; Wells, Graham and West 1998).

40 Graham et al. 1980; Homel et al. 1992; Lister et al. 2000; Graham et al. 2005.

41 Britansko istraživanje pokazalo je da na ulazu trebaju biti poduzete mjere za prekidanje kriminalnih aktivnosti i prodaje droge. To se može učiniti kroz zapošljavanje isključivo osoblja iz registriranih kompanija, kombiniranje vanjskog i lokalnog osoblja te osiguravanje da osoblje aktivno traži osobe osumnjičene za korištenje/prodaju droge (Morris1998).

42 Gilbert and Pearson 1999; Oleaque 2004.

43 Studija pubova u Glasgowu, koja je uključivala i kvalitativne intervjue s osobljem pubova, pokazala je da osoblje namjerno koristi glazbu kako bi privuklo ili se riješilo određenih klijenata te povećalo prodaju pića; također je primijećeno da glazba može spriječiti ili biti okidač za nasilje (Forsyth et al. 1997).

44 Ovo uključuje: plesanje i/ili seksualne aktivnosti te razinu korištenja alkohola i drugih droga; zato obuka za odgovorne prakse treba uključivati pravilnik o glazbi (Forsyth 2009).

45 Politike koje smanjuju dostupnost kroz povećanje cijena i određivanje donje dobne granice za konzumaciju alkohola također smanjuju prometne nesreće povezane s alkoholom (EUROCARE 2003). Istraživanje provedeno u SAD-u pokazalo je da što je niža cijena u objektima koji okružuju studentski kampus, to je veća učestalost brzog pijanja (Kuo et al. 2003). Razina cijene alkoholnih pića utječe na per capita konzumaciju etanola, kao i učestalost zlouporabe alkohola i povezanih zdravstvenih šteta (Cooke and Moore 2002).

46 Iako postoje neke kontroverze oko restrikcije ili liberalizacije radnog vremena lokala te posljedični utjecaj na štete povezane s alkoholom, nedavni pregled 49 studija (od kojih su 14 sadržavale osnovne i kontrolne mjere) sugerira da postoji jasna povezanost (Stockwell and Chikritzhs 2009).

47 Livingston et al. 2007.

48 Ne uzimajući u obzir podatke iz Grčke i Belgije (gdje ne postoje restrikcije radnog vremena lokala), broj onih koji nisu svjesni regulacije izrazito je visok. Ovo bi moglo biti zbog uključivanja ilegalnih operatera, kao i promotora događanja koji se oslanjaju na upravu lokala te bi mogli biti nesvjesni postojeće regulative.

49 Regulacija marketinških praksi (cijene, promocije i vanjske reklame) pokazala se važnom strategijom u smanjenju problema povezanih sa studentskim brzim

opijanjima (Kuo et al. 2003.). Promocije koje potiču pijenje unutar određenog vremenskog razmaka (npr. happy hour, besplatna pića, „dva za jedan“ ponude) povećavaju konzumaciju i jedan su od glavnih faktora povezanih s nasiljem u noćnim klubovima (Lincoln and Homel, 2001.), kao i s poticanjem maloljetničkog pijenja i teškog opijanja među mlađim klijentima (U.S. Department of Transportation, 2005.)

50 <http://www.portmangroup.org.uk/docs/default-source/code-of-practice/portman-group-code-of-practice-on-the-naming-packaging-and-promotion-of-alcoholic-drinks.pdf?sfvrsn=2>.

Literatura

Allen C. i Goody H. (2002). All day and all of the night: an LGA discussion paper. London: LGA Publications, the Local Government Association.

Anderson T.L., Kavanaugh P.R., Rapp L. i Daly K. (2009). Variations in clubbers' substance use by individual and scene-level factors. *Adicciones*, 21 (4), 289-308.

Anderson Z, Whelan G, Hughes K et al. (2009). Evaluation of the Lancashire Polycarbonate Glass Pilot Project. Liverpool: Liverpool John Moores University.

Brookman F i Maguire M. (2003). Reducing homicide: a review of the possibilities. Home Office Online Report 01/03. London: Home Office.

Buka S.L. i Birdthistle I.J. (1999). Long-term effects of a community-wide alcohol server training intervention. *Journal of Studies on Alcohol*, 60 (1), 27-36.

Calafat A., Juan M. i Duch M.A. (2009). Preventive interventions in nightlife: a review. *Adicciones*, 21 (4), 387-414.

Cook P.J. i Moore M.J. (2002). The economics of alcohol abuse and alcohol-control policies. *Health Affairs*, 2, 120-133.

Deehan A. (1999). Alcohol and Crime: Taking Stock. Crime Reduction Series Paper 3. London: Home Office.

Doherty S.J. i Roche A.M. (2003). Alcohol and Licensed Premises: Best Practice in Policing. A Monograph for Police and Policy Makers. Payneham: Australasian Centre for Policing Research.

Eurocare (2003) Drinking and driving in Europe: A Eurocare Report to the European Union. Eurocare: Saint Ives, Cambridgeshire.

Forsyth A.J.M. (2008). Banning glassware from nightclubs in Glasgow (Scotland): Observed impacts, compliance and patron's views. *Alcohol & Alcoholism*, 43 (1), 11-117.

Forsyth A.J.M. (2009). 'Lager, lager shouting': The role of music and DJs in nightclub disorder control. *Adicciones*, 21,327-345.

Forsyth A.J.M., Barnard M. i McKeganey N.P. (1997). Musical preference as an indicator of adolescent drug use. *Addiction*, 92, 1317-1325.

Gilbert J. i Pearson E. (2003). Cultura y políticas de la música dance. Disco, hip-hop, techno, drum 'n' bass y garage. *Paidós*, 2003

Graham K. (1999). Safer Bars. Assessing and Reducing Risks of Violence. Toronto: Centre for Addiction and Mental Health.

Graham K., Bernards S., Osgood D.W. i Wells S. (2006). Bad nights or bad bars? Multi-level analysis of environmental predictors of aggression in late-night large-capacity bars and clubs. *Addiction*, 101 (11), 1569-80.

Graham K., Jelley J., Purcell J. (2005). Training bar staff in preventing and managing aggression in licensed premises. *Journal of Substance Use*, 10 (1), 48-61.

Graham K., LaRocque L., Yetman R., Ross T.J. i Guistra E. (1980). Aggression and bar-room environments. *J Stud Alcohol*. 41: 468-85.

Graham K., Osgood D.W., Zibrowski E. et al. (2004). The effect of the Safer Bars programme on physical aggression in bars: results of a randomized controlled trial. *Drug and Alcohol Review*, 23, 31-41.

Hommel R., Carvolth R., Hauritz M., McIlwain G. i Teague R. (2004). Making licensed venues safer for patrons: what environmental factors should be the focus of interventions?). *Drug and Alcohol Review*, 23: 19-29.

Hommel R. i Clark J. (1994). The prediction and prevention of violence in pubs and clubs. *Crime Prevention Studies*, 3, 1-46.

Homel R. i Tomsen S. (1993). Hot spots for violence: The environment of pubs and Clubs. In *Homicide: Patterns, prevention and control* (pages 53-66). Canberra: Australian Institute of Criminology.

Homel R., Tomsen S. i Thommeny J. (1992). Public drinking and violence: Not just an alcohol problem. *The Journal of Drug Issues*, 22, 679-697.

Hughes K., Bellis M.A., Calafat A., Juan M., Schnitzer S. i Anderson Z. (2008). Predictors of violence in young tourist: a comparative study of British, German and Spanish holidaymakers. *European Journal of Public Health*, 18 (6), 569-574.

Hughes K., Quigg Z., Eckley L., Bellis M., Jones L., Calafat A., Košir M. i Van Hasselt N. (2010). Environmental factors in drinking venues and alcohol-related harm: the evidence base for European intervention. *Addiction*, 106, Supplement 1:37-46.

Ker K. i Chinnock P. (2008). Interventions in the alcohol server setting for preventing injuries. *Cochrane Database System Review*, 16 (3), CD005244. Review.

Krevor B., Capitman J.A., Oblak L. et al. (2003). Preventing illegal tobacco and alcohol sales to minors through electronic age-verification devices: a field effectiveness study. *Journal of public health policy*, 24 (3/4), 251-268.

Kuo M., Wechsler H., Greenber P. i Lee H (2003). The marketing of alcohol to college students: the role of low prices and special promotions. *Am J Prev Med*, 25, 204-211.

Lang E. i Rumbold G. (1997). The effectiveness of community based interventions to reduce violence in and around licensed premises: a comparison of three Australian models, *Contemporary drug problems* 24, 805-826.

Lightowlers C., Morleo M., Harkins C. et al. (2007). Developing safer night time environments through effective implementation of planning. Centre for Public Health, Liverpool John Moores University.

Lincoln R. i Homel R. (2001). Alcohol and youthful rites of passage, in Williams P (Ed) *Alcohol, young persons and violence*. Canberra: Australian Institute of Criminology.

Lister S., Hobbs D., Hall S. i Winlow S. (2000). Violence in the Night-Time Economy; Bouncers: The reporting and prosecuting of assaults, *Policing and Society*, 10: 383-402.

Livingston M., Chikritzhs T. i Room R. (2007). Changing the density of alcohol outlets to reduce alcohol-related problems. *Drug and alcohol review*, 26, 557-566.

Measham F. i Hadfield P (2009). Everything Starts with an 'E': Exclusion, ethnicity and elite formation in contemporary English club land, *Adicciones*, (English/Spanish), Special Issue: Club Health conference, 21 (4), pp.363-386.

Morris S. (1998). Clubs, Drugs and Doormen. London: Home Office, The Police Research Group, Crime Detection and Prevention Series. Paper 86.

Oleaque J.M. (2004). En éxtasi. Drogues, música, mfkina i ball: viatge a les entranyes de "la festa", Badalona: Ara Llibres.

Roberts M. (2004). Good Practice in Managing the Evening and Late Night Economy: A Literature Review from an Environmental Perspective. London: Office of the Deputy Prime Minister

Single E. i Pomeroy H. (1999). Drinking and setting: A season for all things. In S. Peele & M. Grant (Eds.), *Alcohol and pleasure: A health perspective* (pp. 265-276). Philadelphia: Brunner/Mazel.

Stockwell T. i Chikritzhs T. (2009). Do relaxed trading hours for bars and clubs mean more relaxed drinking? A review of international research on the impacts of changes to permitted hours of drinking. *Crime Prevention and Community Safety*, 11, 3, 153-170.

U.S. Department of Transportation (2005). Preventing Over-consumption of Alcohol – Sales to the Intoxicated and 'Happy Hour' (Drink Specials) Laws. DOT HS 809 878. Springfield (VA): National Technical Information Service.

Wallin E. i Andreásson S. (2004). Can I Have a Beer, Please? A Study of Alcohol Service to Young Adults on Licensed Premises in Stockholm. *Prevention Science*, 5 (4), 221-229.

Warburton A.L. i Shepherd J.P. (2000) Effectiveness of toughened glassware in terms of reducing injury in bars: a randomised controlled trial. *Injury Prevention*, 6, 36-40.

Wells S., Graham K. i West P. (1998). The good, the bad and the ugly: Responses by security staff to aggressive incidents in public drinking settings. *Journal of Drug Issues*, 28, 817-836.

Wood D.W., Greene S.L., Alldus G. et al. (2008). Improvement in the pre-hospital care of recreational drug users through the development of club specific ambulance referral guidelines, *Substance abuse treatment, prevention and policy* 3:14.

